

Motion till riksdagen 2005/06:K386

av Ingvar Svensson m.fl. (kd)

Fri- och rättigheter

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen begär att regeringen låter utreda vad i motionen anförts om förstärkta mänskliga fri- och rättigheter.

Samhällets värdebas

För att ett samhälle ska uppstå behövs bland annat att ett antal människor kan kommunicera med varandra och omfatta vissa gemensamma värderingar och värden. Varje samhälle utgår från en sådan värdebas, en etik, som klargör hur man bör uppträda mot varandra. Motiveringarna för en sådan gemensam värdebas kan vara olikartade, men accepteras själva värdebasen kommer det att vara ett fungerande samhälle. Ordet samhälle syftar just på gemensam grund, på sammanhållning utifrån något.

Kulturtraditionen påverkar självfallet värde- och normsystemet i ett samhälle. Sverige finns inom vad man kallar den västerländska kulturkretsen, som präglats starkt av kristet och humanistiskt tänkande. Den värdebas som skapats inom denna tradition utgör en god grund för uppbyggandet av en människovärdig miljö; det vi kallar ett gott samhälle. I ett gott samhälle måste värdebasen överföras från generation till generation, främst genom familjen. Men även andra signalgivare har betydelse för denna internalisering (införande), exempelvis skolan, medier, kamrater med flera. Rätten utformad i en lagstiftning är också den en signalgivare.

Rätten är ett undersystem i ett samhälle. Ett rättssystem bygger på principer. Dessa principer är i grunden uttryck för en etisk hållning. En värdeneutral rättsstat är en omöjlighet. Ett samhälles grundvärden är förankrade i gemenskapen och bestäms av kulturarvet. Rätten ska alltså inte vara en samling löst sammanfogade lagar utan ska utgöra en sammanhängande enhet, det vill säga lagstiftningen ska vara koherent. I ett rättssamhälle har lagarna och lagstiftningen en inre systematik och ett sammanhang. Det finns en rättens helhet. Rätten är alltså inte ett partipolitiskt instrument utan ska ses utifrån detta helhetsperspektiv. Etiska och juridiska normer och värden bör knytas till den

Fel! Okänt namn på

historiskt utvecklade enigheten inom vår kulturkrets. Gemenskapens etik är grunden för rätten.

Rättens legitimitet är inte bara knuten till sättet för beslutsfattande utan även till medborgarnas sociala medvetenhet, värdeskalor och värderingar. Legitimiteten är etisk till sin natur. Den legitima rättsstaten måste visa respekt för de grundläggande mänskliga fri- och rättigheterna. Dit hör bland annat att staten ska respektera varje människas integritet oberoende av religion, ålder, ras, hudfärg, kön, språk, sexuell identitet, genetiska särdrag, börd, ekonomisk eller social ställning, funktionshinder, utvecklingsstörning, etnisk eller politisk tillhörighet.

Rättsordningens grundläggande mål är att skapa en samlevnad i fred mellan människor och att medverka till att upprätthålla de grundläggande värdena. Inte bara rättsreglerna utan även deras tillämpningar måste vara etiskt godtagbara.

Rättssystemet måste präglas av både förutsebarhet och rättvisa. Förutsebarheten ska skydda den enskilde mot godtycklig maktutövning. Rättskipning och myndighetsutövning ska alltså vara rimligt förutsebara med stöd av lagen och med hänsyn till etiska värden. Professorn i juridik i Lund Aleksander Peczenik säger i sitt verk *Vad är rätt?* följande: ”Vi godkänner helt enkelt inte en lag eller rättstillämpningsakt i ett enskilt fall om dess resultat är oförutsebart eller klart och tydligt orättvist.” En medborgare ska alltså åtnjuta rättsskydd både mot enskilda och mot staten.

Grundläggande kriterier för en fungerande rättsstat är mänskliga fri- och rättigheter, maktindelning, förvaltningens lagenlighet, rättsskydd genom oavhängiga domstolar och den statliga maktutövningens förutsebarhet. Rättsordningen måste därför präglas av rättslikhet, rättssäkerhet, rättstrygghet, rättstillgänglighet och öppenhet.

Rättssäkerhet, likhet inför lagen, den avtalsrättsliga partsautonomin (parter självständighet) och avtalsfrihet skyddar individens behov av att tryggt kunna planera sitt liv.

Den nuvarande svenska rättsordningen utgår i hög grad från ett rättspositivistiskt betraktelsesätt, där rätten definieras operationellt, det vill säga rätt är det som lagstiftarna kallar rätt. Men som klargjorts ovan ingår rätten som ett undersystem i ett samhälle, där de grundläggande värdena – etiken – utgör ett sammanhållande band. Rättsnormen ska därför ta sin utgångspunkt i det som är etiskt godtagbart. Den ska alltså förankras i den svenska och västerländska kulturtraditionen. Denna syn på rättsstaten anknyter till ett mer kontinentalt europeiskt betraktelsesätt. Det är viktigt att Sverige tydligare anknyter till den traditionen. Ett första betydelsefullt steg i den riktningen togs genom införlivandet av Europakonventionen den 1 januari 1995.

Vidga och förstärk de mänskliga fri- och rättigheterna

Det är viktigt att successivt sortera ut rättspositivismen ur det rättsliga perspektivet i arbetet att förstärka de mänskliga fri- och rättigheterna.

Det svenska skyddet för dessa fri- och rättigheter behöver vidgas och förstärkas. Exempel på området som borde bearbetas ytterligare är t.ex. vidden av skyddet för den mänskliga integriteten, föräldrarätten, den negativa föreningsfriheten, dvs. skydd för att mot sin vilja tvingas in som medlem i en förening, samvetsfriheten och äganderätten. Över huvud taget behöver regeringsformens andra kapitel en totalöversyn sett i sitt sammanhang.

Det behövs också ett tydligt diskrimineringskydd för varje människas integritet oberoende av religion, ålder, ras, hudfärg, kön, språk, sexuell identitet, genetiska särdrag, börd, ekonomisk eller social ställning, funktionshinder, utvecklingsstörning, etnisk eller politisk tillhörighet. Detta skydd måste vara effektivt inte enbart i förhållande mellan den enskilde och det allmänna utan rättsstaten måste också tillförsäkra ett sådant skydd mellan enskilda. Grundlagens, det vill säga främst regeringsformens, grundläggande synsätt måste därför vidgas. Krav på åtgärder för grundlagsskyddat diskrimineringskydd behandlas i separat kristdemokratisk motion.

Utöka området för rättighetsskydd till att omfatta även förhållanden mellan enskilda

Regeringsformen tillförsäkrar med endast smärre undantag medborgarna fri- och rättigheter uppräknade i 2 kap. 1 § regeringsformen i förhållande till det allmänna. Medborgarna tillförsäkras däremot inte sådana generella fri- och rättigheter i förhållande till andra enskilda eller andra enskilda rättssubjekt (företag eller organisationer).

I denna del kan det inte anses råda full parallellitet mellan regeringsformen och Europakonventionen. Denna konvention kan antas ålägga konventionsstaterna viss skyldighet att genom lagstiftning trygga vissa fri- och rättigheter även mellan enskilda.

Enligt vår mening vore det värdefullt att utreda om även fri- och rättigheter mellan enskilda borde grundlagsfästas och inte som nu i huvudsak vara inriktade på förhållandet mellan den enskilde och det allmänna. En sådan grundlagsfäst rätt skulle stärka Sverige som rättsstat.

De s.k. målsättningsstadgandena i regeringsformens 1 kap. 2 § talar om respekt för människans lika värde och om frihet och värdighet, etc. Paragrafen kan inte användas för rättsligt grundade krav i sig. Den pekar dock ut viktiga mål, och påverkar därmed indirekt tilliten och värdegemenskapen i samhället.

Konstitutionsutskottets majoritet har i ett tidigare betänkande konstaterat att det inte är praktiskt möjligt att i en grundlag ta in en generell reglering av

Fel! Okänt namn på

skyddet för mänskliga fri- och rättigheter såvitt avser förhållandet mellan enskilda.

Detta påstående är en sanning med modifikation. I regeringsformens 2 kap. 3 § skyddas t.ex. medborgarens personliga integritet i förhållande till automatisk databehandling, och såvitt vi kan konstatera gäller det inte enbart allmänna register. I 2 kap. 14 § regeringsformen begränsas föreningsfriheten för sammanslutningar som ägnar sig åt förföljelse av folkgrupp. Nog är det möjligt att ta in regleringar av det slaget i regeringsformen och grundlagen, dvs. mellan enskilda eller enskilda rättsobjekt. Det är med andra ord mer en fråga om att vilja än att kunna.

Fri- och rättighetsombudsman

I ett förstärkt skydd för fri- och rättigheterna bör ingå kravet på en sammanhållen myndighet för fri- och rättighetsfrågor till stöd för medborgarna. I Sverige har med åren alltfler ombudsmannaämbeten inrättats: Konsumentombudsmannen (KO), Jämställdhetsombudsmannen (JämO), Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO), Barnombudsmannen (BO), Handikappombudsmannen (HO), samt Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO). Kristdemokraterna har tidigare motionerat om utredning av sammanläggning av de olika främjandeombudsmännen till en fri- och rättighetsombudsman. Med alltfler ombudsmän riskerar vi att få en uppsplittring av resurser. Medborgarnas möjligheter att hitta rätt i floran av ombudsmän blir att svårare. Förutom en mer fristående ställning för ombudsmännen borde därför även själva organisationen förändras. Riksdagen har också begärt en utredning på detta område och en utredning pågår för närvarande.

Tilläggsdirektiv till grundlagsutredningen

Riksdagen bör begära att regeringen låter utreda ett vidgat skydd för de mänskliga fri- och rättigheterna i enlighet med det som anförts i denna motion. I direktiven till grundlagsutredningen skriver regeringen: "För det fall utredningen finner skäl att föreslå förändringar i dessa avseenden är utredningen oförhindrad att också pröva om det finns behov av att i övrigt föreslå förändringar vad gäller skyddet för grundläggande fri- och rättigheter." Vi anser att ovan anförda frågeställningar bör tydliggöras genom tilläggsdirektiv till grundlagsutredningen.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 4 oktober 2005

Ingvar Svensson (kd)

Helena Höij (kd)

Olle Sandahl (kd)

Ingemar Vänerlöv (kd)

Peter Althin (kd)

Yvonne Andersson (kd)

Tuve Skånberg (kd)